

Commissie Zorgvuldig Bestuur

CZB/V/KSO/2018/405

BETREFT: verspreiding informatie naar scholen in het kader van project ‘stemrecht 16+’

1. PROCEDURE

1.1. Ontvangstdatum: 8 mei 2018.

1.2. Verzoeker:

[X], projectverantwoordelijke, [A].

1.3. CZB

Op 8 mei 2018 ontvangt het secretariaat van de Commissie een e-mail met de vraag. De vraagsteller wordt bij e-mail van 23 mei 2018 uitgenodigd voor de zitting van de Commissie van 11 juni 2018.

2. INHOUD van de VRAAG

De stad [A] wil in het kader van de gemeenteraadsverkiezingen van 14 oktober 2018 een project organiseren waarbij jongeren van 16 tot 18 jaar de kans krijgen te stemmen op de deelnemende partijen en kandidaten.

De doelstellingen van het project worden als volgt omschreven:

- Zoveel mogelijk jongeren vanaf 16 hun stem laten uitbrengen op de website
- Een politieke discussie rond stemrecht voor jongeren losweken
- Jongeren inzichten en vaardigheden bijbrengen rond democratie/burgerschap
- Meer zicht krijgen op de noden en inhoudelijke prioriteiten van jongeren
- Leerkrachten ondersteunen die rond het thema verkiezingen willen werken

Concreet zullen alle jongeren in de leeftijdscategorie van 16 tot 18 jaar, opgeroepen worden om deel te nemen aan een digitale stemming. Ze zullen een stembrief ontvangen met daarop een unieke QR-code waarmee kan worden ingelogd op een laptop, PC of smartphone. In [A] zijn er eveneens digitale plekken waar ze kunnen gaan stemmen (de bibliotheek, stadsdiensten, ...).

De jongeren zullen kunnen stemmen op de deelnemende partijen en kandidaten en kunnen zich daarnaast uitspreken over een aantal thema's die hen aanbelangen (korte enquête: top drie voor thema's, vragen over mobiliteit, ruimte en vrije tijd).

Het stemmen is mogelijk tussen 21 september en 10 oktober. De uitslag zal pas bekend gemaakt worden op zondag 14 oktober, na het sluiten van de stemlokalen.

Om de jongeren te ondersteunen en te begeleiden, zal er digitale informatie worden bezorgd aan de scholen en de leerkrachten (Project Algemene Vakken), zodat men het thema binnen de lessen aan bod kan laten komen.

Vanuit het Onderwijscentrum zal er een brief naar de scholen worden gestuurd met daarin de links naar organisaties die rond de verkiezingen werken, zoals:

- De Ambrassade (vroegere Vlaamse jeugdraad): heeft het project Debattle uitgewerkt (bordspel, test je gemeente, hoe een debat organiseren, ...);
- De jeugdraad van [A] (op hun website omtrent de verkiezingen staan er links naar de politieke partijen die in [A] zullen meedingen naar een stem);
- Tools om politiek binnen de scholen te brengen (leren discussiëren, meerderheid/oppositie, enz.).

Verder zal de brochure 'Jong Gespuis in het gemeentehuis' (uitgave van de Ambrassade), die werd aangepast aan de [A] actualiteit, worden verspreid.

In het kader van het project organiseert het Onderwijscentrum op 27 september 2018 ook de Lesmarathon. Leerlingen van de derde graad secundair onderwijs krijgen de kans om allerlei workshops, lezingen en lessen te volgen rond burgerschap en democratie, en dat op een andere locatie dan de eigen school (bv. [C]: plaatsen waar democratie/burgerschap een belangrijke plek hebben).

Als randvoorwaarden voor het project worden vermeld:

- Het stemmen is niet verplicht.
- De "stemactie 16+" staat los van enige politieke propaganda: er zal dus geen reclame gemaakt worden voor bepaalde politieke partijen; leerkrachten moeten zich objectief uitlaten en geen voor-of afkeur tonen voor een bepaalde politieke partij en/of punten uit een partijprogramma.
- Leerlingen kunnen niet "gedwongen worden" om (klassikaal) te stemmen: de leerkrachten kunnen meedelen dat er een mogelijkheid is om te stemmen en eventueel de modaliteiten uitleggen hoe dit kan gebeuren; er wordt echter niet in groep gestemd in de klas.
- Het pedagogische materiaal sluit aan bij de vakoverschrijdende eindtermen: het materiaal kan gebruikt worden in verschillende lessen (godsdienst, zedenleer, geschiedenis, ...) en sluit aan bij thema's zoals democratie, stemrecht voor iedereen (man/vrouw), enz.
- Bij het schrijven voor de leerkrachten zal worden vermeld dat leerkrachten geen politieke voor- of afkeuren mogen tonen.

Aan de Commissie worden volgende vragen voorgelegd met betrekking tot de verspreiding van de informatie naar de scholen in het kader van de sperperiode:

1. Kunnen we vanuit het Onderwijscentrum scholen links doorgeven met informatie met betrekking tot de komende gemeenteraadsverkiezingen?
2. Indien ja, welke informatie mag (niet) doorgestuurd worden ?
3. Mogen er in de brief links gelegd worden naar de site van de jeugdraad [A] die doorverwijzen naar standpunten van de politieke partijen?

3. ZITTING VAN DE COMMISSIE

3.1. Datum en uur: 11 juni 2018, om 13.30 uur.

3.2. Kamer

Kamer bevoegd voor het secundair onderwijs, het deeltijds kunstonderwijs, het

volwassenenonderwijs en de centra voor leerlingenbegeleiding.

3.3 Commissieleden

De Commissie is in overeenstemming met artikel VII.2 van de Codificatie sommige bepalingen voor het onderwijs van 28 oktober 2016 en artikel 1 tot en met artikel 3 van het ministerieel besluit van 28.11.2007 betreffende de samenstelling van de Commissie Zorgvuldig Bestuur, zoals gewijzigd, als volgt samengesteld:

De heer Bengt Verbeeck, voorzitter;

Paul De Winne, Thijs Streng, Etienne Becuwe en Jean Dujardin, leden.

3.4. Aanwezige betrokkenen, getuigen, deskundigen, raadsliden:

- [W], directeur [A];
- [X], projectverantwoordelijke, [A].

3.5. Stemming

De Commissie heeft na beraadslaging met eenparigheid van stemmen de volgende conclusies opgesteld inzake bevoegdheid en advies.

4. ADVIES VAN DE COMMISSIE

4.1. Regelgeving

* Codex Secundair Onderwijs

Art. 8.

Er mag in de school geen politieke propaganda gevoerd worden en er mogen geen politieke activiteiten worden georganiseerd.

In afwijking van het vorige lid kunnen politieke activiteiten in de school worden toegelaten buiten de periodes waarin er schoolactiviteiten zijn en buiten de periode van 90 dagen voorafgaand aan een verkiezing. Personeelsleden en leerlingen worden niet gevraagd of aangezet om aan deze activiteiten deel te nemen. Het schoolbestuur kan niet betrokken worden bij de organisatie van een politieke activiteit en houdt rekening met het beginsel van gelijke behandeling bij de toepassing van deze bepaling.

Onder politieke activiteiten wordt hier verstaan alle activiteiten die worden georganiseerd door politieke partijen of politieke mandatarissen van politieke partijen, waarvan de standpunten en gedragingen niet in strijd zijn met het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden.

* Codificatie sommige bepalingen voor het onderwijs

Art. VII.5. De Commissie beslist over de gegrondheid van klachten van belanghebbenden inzake:

1° ...;

2° de bepalingen van artikel 51 van het decreet basisonderwijs van 25 februari 1997, van artikel 7 tot en met artikel 10 van de codificatie betreffende het secundair onderwijs, van artikel 14bis van het decreet van 1 december 1998 betreffende de centra voor leerlingenbegeleiding, van artikel II.48 tot en met II.52 van deze codificatie en van artikelen 120 tot en met 125 van het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs;

3° ...

...

Art. VII.6. De Commissie kan vragen van belanghebbenden behandelen over de aangelegenheden bedoeld in artikel VII.5, eerste lid.

* Omzendbrief SO 78 van 27 november 2001 betreffende zorgvuldig bestuur in het secundair onderwijs.

4.2. Bevoegdheid

De Commissie is van oordeel dat zij bevoegd is rekening houdende met de aangebrachte feiten en de geldende regelgeving.

4.3. Advies

4.3.1. Algemeen.

Politieke propaganda en politieke activiteiten in een school zijn verboden.

Op dat decretaal verbod van politieke propaganda en activiteiten werd met het decreet van 1 juli 2011 betreffende het onderwijs XXI in een afwijking voorzien. Sinds 1 september 2011 zijn politieke activiteiten in de school toegelaten buiten de periodes waarin er schoolactiviteiten zijn en buiten de periode van 90 dagen voorafgaand aan een verkiezing. Onder politieke activiteiten wordt verstaan alle activiteiten die worden georganiseerd door politieke partijen of politieke mandatarissen van politieke partijen, waarvan de standpunten en gedragingen niet in strijd zijn met het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden.

De versoepeling van het verbod geldt dus enkel ten aanzien van politieke activiteiten die in een school plaatsvinden buiten de periodes van de schoolactiviteiten en buiten de periode van 90 dagen voorafgaand aan de verkiezingen.

De Commissie zorgvuldig bestuur stelt vast dat het principe dat politieke propaganda en politieke activiteiten in een school niet toegelaten zijn, gehandhaafd blijft. De wetgever heeft een breed verbod op het oog gehad omdat het de bedoeling is dat het onderwijs in alle gevallen neutraal zou zijn ten aanzien van elke politieke activiteit. Ook een activiteit die geen politieke inhoud heeft, kan door de context waarin die wordt georganiseerd, moeten worden beschouwd als promotie voor een bepaalde politieke strekking of partij en dus als verboden politieke propaganda.

Het breed verbod op politieke activiteiten geldt ten aanzien van het schoolbestuur en de verschillende instanties binnen de school. Politieke propaganda en politieke activiteiten in de onderwijsinstellingen tijdens de schooluren, door welke persoon of instantie dan ook en ongeacht voor wie bestemd, zijn verboden.

Leerlingen, ouders en personeel kunnen niet via de school benaderd worden met informatie of gadgets die als propaganda voor of tegen een politieke partij moeten worden beschouwd.

4.3.2. Toepassing.

Met het voorgelegde project wil de stad [A] jongeren van 16 en 17 jaar de kans geven deel te nemen aan de gemeenteraadsverkiezingen van 14 oktober 2018. Zij zullen worden opgeroepen hun stem uit te brengen via een online platform, en kunnen zich daarbij ook uitspreken over een aantal inhoudelijke vragen. Om de jongeren daaromtrent een aantal

inzichten en vaardigheden te laten bijbrengen, zal aan de scholen lesmateriaal worden bezorgd waarmee in de klas kan gewerkt worden rond thema's als democratie, burgerschap en stemrecht. Met betrekking tot deze thema's wordt in het kader van dit project ook de Lesmarathon georganiseerd, waarbij leerlingen van de derde graad secundair onderwijs lessen en workshops kunnen volgen op unieke locaties in de stad.

Waar het voorgelegde project de scholen voorziet in lesmateriaal waarmee in aanloop naar het 'stemexperiment' aan de slag kan worden gegaan, bevestigt de Commissie in het algemeen dat het in klasverband werken rond democratie en burgerschap aansluit bij de vakoverschrijdende eindterm 'Context Politiek-juridische samenleving'. In dat verband wijst de Commissie op haar overwegingen in het advies CZB/V/KSO/2005/111: "Het is de taak van het onderwijs ervoor te zorgen dat leerlingen de kennis en vaardigheden verwerven om bij te dragen tot en te bouwen aan een democratische samenleving en dat ze voorbereid worden tot het maken van eigen (politieke) keuzes. Een kennismaking met de werking van de democratie en met de fundamentele waarden en rechten die aan een democratische samenleving ten grondslag liggen, vormt dan ook een belangrijk onderdeel van de eindtermen voor het basis- en secundair onderwijs.

De Commissie heeft in het verleden al herhaaldelijk gesteld dat de concrete invulling van de eindtermen tot de autonomie van de school behoort en dat de school zelf bepaalt hoe en met welke activiteiten ze de eindtermen nastreeft. Bovendien heeft de school de mogelijkheid om in het leerplan naast de eindtermen nog andere eigen pedagogische of andere doelen op te nemen. De school dient binnen haar autonomie rekening te houden met het decretaal verbod op politieke propaganda. (zie o.a. CZB/KL/KSO/2013/337; CZB/V/KSO/2014/346 en CZB/KL/KSO/2015/368)

De Commissie stelt vast dat het voorgelegde dossier met betrekking tot de inhoud van het aanbod aan de scholen (lesmateriaal, Lesmarathon) geen definitieve gegevens bevat. Gevraagd zich uit te spreken over welke informatie aan de scholen kan bezorgd worden, is het dan ook onder voorbehoud van een concrete uitwerking van het project dat de Commissie, uitgaand van haar eerdere jurisprudentie over het decretaal verbod van politieke propaganda en activiteiten, de hiernavolgende algemene richtlijnen onder de aandacht van de vraagsteller brengt.

Bijkomend dient voor ogen te worden gehouden dat de wijze waarop het project verder invulling zal krijgen, per school sterk kan verschillen. De Commissie behoudt zich dan ook het recht voor om mogelijke vragen en klachten in verband met het project te toetsen aan de decretale regelgeving.

De hiernavolgende overwegingen gelden onverminderd de regels waaraan partijen, kandidaten en derden die voor hen propaganda voeren tijdens de 'sperperiode' onderworpen zijn. In het bijzonder wordt in dit verband gewezen op de Omzendbrief BB 2017/4 die van toepassing is op de initiatiefnemer als lokale overheid (https://overheid.vlaanderen.be/sites/default/files/media/Communicatie/Omzendbrief_beslissingen_verkiezingsjaar_en_communicatie_lokale_besturen_20170927.pdf?timestamp=1517955906).

De Commissie brengt in herinnering dat de decreetgever een breed verbod op het oog heeft gehad omdat het de bedoeling is dat het onderwijs in alle gevallen neutraal zou zijn ten aanzien van elke politieke activiteit. De leerlingen kunnen in het kader van het voorliggende project niet via de school benaderd worden met informatie die als promotie voor een bepaalde politieke strekking of partij en dus als verboden politieke propaganda kunnen worden beschouwd.

Dat impliceert in de eerste plaats dat het aangeboden lesmateriaal partijpolitiek neutraal dient te zijn en geen informatie voor of tegen een welbepaalde politieke strekking kan bevatten. In zoverre de vraagsteller aangeeft de scholen te zullen doorverwijzen naar informatie op websites van andere organisaties, ontslaat hem dat niet van zijn verantwoordelijkheid om na te gaan of de inhoud ervan strookt met die neutraliteitsplicht.

Waar het de bedoeling is de leerlingen te informeren over de programma's van de verschillende partijen die aan de lokale verkiezingen deelnemen, dient erover gewaakt te worden dat alle partijen evenwaardig aan bod komen. Gelet op het gegeven dat de stemming in het kader van het voorgelegde project ook een inhoudelijk luik bevat rond een aantal thema's, roept de Commissie de initiatiefnemers ook op bijzonder omzichtig te handelen bij de keuze van deze thema's. Rekening houdend met de lokale context, zullen welbepaalde thema's immers ongetwijfeld de ene of de andere partij in het daglicht stellen.

Nu het voorgelegde initiatief uitgaat van de stad, acht de Commissie het ook aangewezen de vraagsteller erop te wijzen dat het project in geen geval een middel kan zijn om via de school bij de leerlingen de naambekendheid van leden van het huidige gemeentebestuur te versterken, in het bijzonder nu het aanbod aan de scholen erop gericht is de leerlingen voor te bereiden op hun deelname aan een stemming.

De Commissie benadrukt verder de rol van de begeleidende leerkracht bij het gebruik van het aangeboden materiaal: evident is niet aanvaardbaar dat deze tijdens de lessen een oordeel uitspreekt over een bepaalde politieke partij.

De plicht tot politieke neutraliteit heeft in het kader van de aan de scholen aangeboden Lesmarathon ook een weerslag op de keuzemogelijkheden inzake de organisatoren van de workshops en de gebruikte locaties. Om iedere betwisting in dat verband te vermijden, moeten de initiatiefnemers als regel voor ogen houden geen beroep te doen op organisaties of locaties die banden hebben met of kunnen worden gelinkt aan een politieke partij of strekking.

De Commissie acht het verder niet gepast de scholen enige rol toe te bedelen bij de organisatie van de stemming als zodanig. Gelet op de omvang van het voorliggende project en de rechtstreekse link met de eigenlijke gemeenteraadsverkiezingen, mag verwacht worden dat maximaal wordt ingezet op het waarborgen van een vrije en geheime stemming.

Stemverrichtingen in schoolverband lijken daar niet mee verenigbaar. Gevraagd naar de beveiliging van de stemming, deelt de vraagsteller de Commissie ter zitting overigens mee dat de leerlingen voor een deelname aan de (digitale) stemming niet enkel dienen te beschikken over de hen toegestuurde QR-code, maar eveneens over hun elektronische identiteitskaart. Teneinde de stemming te zo veel als mogelijk te ontkoppelen van het partijpolitieke gebeuren, acht de Commissie het ook aangewezen de uitslag eerst bekend te maken na het sluiten van de stemlokalen op de dag van de gemeenteraadsverkiezing.

4.3.3. De Commissie komt tot volgend advies:

Het voorgelegde project kan in beginsel aan bod komen bij het leren over democratie en burgerschap, wat behoort tot de vakoverschrijdende eindtermen.

Bij de concrete uitwerking van het project zal er strikt over moeten gewaakt worden dat het aanbod van lesmateriaal aan de scholen voldoet aan de plicht tot politieke neutraliteit zoals die in het decretaal verbod op politieke propaganda besloten ligt en zoals die eerder door de Commissie in haar jurisprudentie begrepen is. De overwegingen van de Commissie gelden onverminderd de regels inzake communicatie tijdens de sperperiode.

Nu het dossier geen definitieve gegevens bevat, behoudt de Commissie verder de vrijheid om vragen en klachten in verband met het voorgestelde project te toetsen aan de decretale regelgeving.

Brussel, 11 juni 2018

Frederik Stevens
Waarnemend secretaris

Bengt Verbeeck
Voorzitter